

אליהו קיָדָר

חג

לא בית־כְּנֶסֶת. לא תפלה. ואף אֱלֹהִים
שׁוֹכֵן בְּעַרְפְּלֵי־אֵין.
וְהֵרָה חֲלוֹת הַחַגִּים
הַקְּלוּעוֹת
דוֹלֵק בְּעַמּוּדֵי תַמּוּלִים
כְּמַנְוֶה אֲנָרִית

בְּכָל זֹאת חַג הַיּוֹם. בְּמַרְחָק
נִדְלָקוּ נְרוֹת קִדְשָׁה.
אָמַא עֲטוּרָה שְׂבִיבִים לְכֹן
מְעַלְעֵלֶת בְּכַתְבֵי קִדְשׁ
וּמִוֶּחֶה דְמַעוּתִיהָ בְּסַתֵּר.
אָבָא כְּפוּף בְּרֹאשׁ הַשְּׁלֶחָן
בְּעֵינָיו רְז־קְרוּמִים מְשׁוּטֵט
וּבְצַהֵר מְשַׁקְפֵיו תְּקוּעִים
דְּגָלִים שְׁחֹרִים.

אֲחֵי הַקָּטָן מְשַׁחֵק בְּחַתְלָתוֹ.
עַד שֶׁנִּשְׁמַע קוֹל־אָב רֹעֵם
וּבְצִלְחוֹת מֵהִבִּיל מְרַק
יּוֹם־טוֹב

וְגַם פֶּה חַג הַיּוֹם. חָגָא
אֶפְלָה. מְרוּטָה. שְׂמִיכְתֵי הַצְּחוּרָה
הַאֶפְרָה וְסִדְקִים פְּעוּרִים
בְּגוּפָה הַקְּרוּעֵ.
לְבָדִי שׁוֹכֵב אֲנִי פֹה.
בְּמִדְחֹם זְנִיקָה הַכְּסָפִית.
בְּכַפֵּת מְצַחֵי אֲזַעְקַת
דְּלֶקָה
וּבְסִדְנַת נַפְשֵׁי דוֹהָרִים
קְרוֹנוֹת־מֶנֶת

לְבָדִי לְבָדִי. לא גָּבֵר. לא אִשָּׁה
אֵין דְּפִיקָה בְּדִלְתֵי
רַק הוּא. מְלַךְ הַצְּלָלִים. אֹרֵב
בִּירְכְתֵי מִשְׁתֵּי.
פְתָאֵם מִגִּית לְעֶבְרִי.
זוֹעוֹת־גְּרָם מְלַפְפוֹת
צְנָאָרִי.

פִּי הַקְּפוּא דְבַק בְּשִׁפְתוֹתַי
וּבְחַבּוּק גּוֹעֵשׁ נִחְגֵּג
חַג הַשְּׁטָן

פגישתי עם מלאך המוות

הִיָּה שְׁבַת אַחֲר־הַצְּהָרִים. הַכְּפָר
לְהַט בְּחַנוּרוֹ שֶׁל אֱלֹהִים.
בְּחִשְׁבַת חֲדָרִים מוֹגֵפִים נִחְרָה
הַמְּנוּחָה הַחֲגִיגִית. וְאֲנֹכִי
רְדַפְתִּי אֶתֶר צְפָרִים צְבָעוֹנִית
בְּאֶבֶק הַרְחוֹב הַדּוּמֵם

חִפְצָתִי לְהַתְּלוֹת בְּכַנְפֵיהֶן
הַנוֹצְצוֹת.

בְּצִיּוּצֵי מְקוּרֵיהֶן שְׂמַעְתִּי כְּרוּצֵי
מְרַחֲקִים מְפִלְאִים
וּבְנוֹצוֹתֵיהֶן נִצְנְצוּ זְהָרֵי
עָרִים מְקַסִּימוֹת.

שֵׁם הַבְּתִים גְּדִלִים עַד רוּם־רִקְיעַ
וּפְנִסִים יוֹקְדִים מְצִיפִים אֶת הַלֵּילָה
בְּאֶדָם זוֹהָר.

וּבְעֶרְבֵי שְׁבַתוֹת בְּרַכְבַּת מֵהִירָה
כָּא מִשֵׁם הַבְּיָתָה אָבָא שְׁלִי
וּמִבִּיא בְּפָנָיו הַנְּעוּפוֹת
שְׂרָכִיט הַהַעֲנִשָּׁה

כֶּף הַתְּרוֹצְצָתִי אָנָה נְאֻנָּה בְּעֵלִיצוֹת
וְהַפְּרָחֵי עֲפִיפוֹנֵי חֲלוּמוֹת.
בְּעוֹד הָאֹרֵב זַחַל בְּמַחְתָּרֶת
בְּגִלְגָלֵי עֲגָלָה

וְכִפָּה עָלִי אָכְפוֹ הַשְּׁחֹר
בְּפְרָסוֹת סוּסִים הוֹרְסוֹת.

דָּם נוֹל וְצָבַע רַגְבִים
שְׂטוּפֵי־שִׁמְשׁ

וְיָלַד עֲלוּף שְׂכַב בְּעֶפֶר
בְּמְנוּחַת שְׁבַת אַחֲר־הַצְּהָרִים.

הרי שתפקירו האמיתי, העיקרי, של המשורר איננו כעצם היענותו לתחושה הסובייטיבית של "המצב הפואטי" שבקרכו, כי אם בכך שהוא מביא להיווצרותו של מצב פואטי זה עצמו אצל זולתו, דהיינו לכושר לקלוט את המנגינה, כלומר לאותו מצב של "השראה" בעת קליטת השיר על ידי הקורא בו. דבר זה יושג כאשר לשון השיר אינה משמשת לפי חוקי שימושיה הפרקטיים, אלא מתייחדת כלשון־בתוך־לשון. תוך אינטראקציה בין הצליל למשמעות.

המסה השלישית, "שיעור ראשון בסדרת הרצאות על פואטיקה" עוסקת ברמות השונות של האינטראקציה בין ה"יצרן", היצירה והצרכן ובמכלול הזיקות המתקיימות, בכוח או כפועל, כחוג המשולש הזה: באיזה אופן מתקיימת יצירת הרוח? כיצד יש לגשת לשיר תוך מודעות לזיקה המתמשכת בין "הקול הקיים" לבין "הקול המגיע" או "הקול החייב להגיע", אחדות היצירה לעומת הריכוזי שכרות; הדיאלקטיקה של חרות מתמעטת שביצור לעומת היישומים הנוגדים שכרוחנו כקוראים. קוראו של פול ואלרי שבוי בקסמו של הנסיון למקד את ההבחנות באופן רציונאלי ומדויק, ואולם חדרו כל העת בתחושת הפלאיות, במודעות לנוכחות הטרוסצנדנטית של "הרוח" כסיבה ומסוכב, לחידות שמאחורי הניגולות, לאיכות הפרדוקסלית של מגעיה באדם: "כאשר הרוח היא הסיבה, הכל הוא סיבה; הכל הוא אנדרלמוסיה. וכל תגובה על האנדרלמוסיה הזאת גם היא ממין האנדרלמוסיה. והנה מבחינה מסוימת אנדרלמוסיה זו היא התנאי של הפוריות: בה חברה ההבטחה, שכן פוריות זו תלויה בלא־צפוי יותר מאשר בצפוי, ובעיקר היא תלויה במה שנעלם מאיתנו ובגלל מה שנעלם מאיתנו, יותר מתלותה במה שידוע לנו."

פרידריך שלגל: פרגמנטים

"פרגמנט כמוהו כיצירת אמנות קטנה, חייב להיות מובדל כליל מן העולם הסובב וכולי בתוך עצמו כמו קיפוד." מתוך "אתינאוס", 206.

"איזה קטע!" אומרים כיום בני־העשרה בתגובה על כל תופעה, ארוע, דיבור, בהגבים ככל הראה על עולם שנקלט בהם כרצף של קטעים אוטונומיים ובאופן זה כמעין מהות קליידרוסקופית, כאשר מכח סגולותיהם ותכונותיהם של שבוי צורות כמשחקיהם החילופיים, מגלה שפופרת־המראות לעין חילופים צבעוניים בצורות משתנות הנתונות בתנועה מתמדת, אף כי במסגרת קבועה לכאורה, שבאופן זה נקלטת בעין הכביטה כיריעה מתנועת של שבוי צבעוני, השונה ממערכת סטאטית כלשהי של צורות משיחות משבוי זכוכית צבעונית, כחלונותיה של כנסייה, למשל התנועה הלא־פוסקת מעניקה לשבוי הצבעוני שבשפופרת־המראות אותה מהות סגולית של דבר והיפוכו, לכאורה: רסיסים, שבוי צורות עצמאיות, אוטונומיות־לכאורה, היוצרות בזרימתן זו אל זו את אשליות כוליות המאסה העשויה מזיקות גומלין סמיות, חולפות, הנתונות בתנועה של השתנות מתמדת. האמנות הקינטית לסוגיה מעוררת בנו תגובה דומה: ביסודה משחק הפלא בין הפרגמנט ובין הכוליות הזורמת, או הכוליות בזרימתה.

פרידריך שלגל, אחת הדמויות המרכזיות בתחום הביקורת, מייסדי האסכולה הרומנטית בגרמניה ומראשיה, והתאורטיקן שלה, הוא אולי אחד ממבשרי הקרע כמהות ראייה, כאיכות חדשה: "כמי שחי בנפשו את המתחים של 'האדם (ה)קרוע', אומר טוביה ריבנר באחרית־דבר שכתב לספר, 'כו' אמנות וחיים חלוקים, אשר מגמות סותרות מתרוצצות בו מבלי שידע לפייס ביניהן, וכמי שבא אחרי גיחה ושילה, שבחיההם ניסו, אחרון, לגבור על אותו קרע — נתן שלגל ביטוי, במישרין ובעקיפין, לפיצול הפנימי." שיטת ההגות הביקורתית המגיעה אל הקורא בדמות אפוריזמים, לעיתים בתכנית קצרצרה, חד־פעמית ופעמים אחרות בקטע הכולל משפטים אחדים ובהם פיתוח של רעיון, פועלת על הקורא מכח השאיפה הפרדוקסלית במהותה למבע הכוליות הפלורליסטית — מבע הנבצר מעיקרו, בתכנית הקצרה, החד־משמעית; לפיכך חדרים האפוריזמים, כל אחד בנפרד, כשם שחרורה היריעה כולה, במה שמכונה כפי טוביה ריבנר כ"כפל מגמה — בקשת השלם במבע המקוטע."

מבחינה תמאטית היריעה רחבה, הנושאים סוככים סביב הסופר, היצירה, החרות הפנימית, הרציה, אפשרויות הביטוי השונות, כאשר אופן העלאתם חדרו כרוח בוננות, שיפוט ומודעות לסיטואציה קיומית הקרובה לחוויה הנפשית המודרנית, לא דווקא ברמת המינוח, כי אם בכנייה של האינטרוספקציה: "מראית עין פיוטית היא משחק של השגות, ומשחק הוא מראית עין של מעשים". הפרגמנטים הביקורתיים חדרים רובם ככולם באלמנטים אנטיונומיים: פשר/חידה; תום/התחפשות; חוש לאמנות/מדע; סתירה לאין חתרה בין מוחלט ומותנה, בין אזלת הביטוי והצורך למסור הודעה שלמה. משום קרבתם המושגית לאחדות שבהיפוך יוצרות, קרובים הפרגמנטים קירבה אינטימית לתודעה המודרנית.

בספר פרגמנטים העוסקים בחלוקה ובתחת־חלוקה לז'אנרים, בפרובלמטיקה של האינטגריות האישית, באסתטיקה הסופיסטית, בגבול המיפגש בין אמנות, פילוסופיה ומדע, בכוחות הדר־סתריים והפרדוקסאליים הרוחשים בעומק ביחסי בריתות בין הפכים: "השקפתה המרכזית האמיתית של הנצרות היא החטא"; "תוהו אינו אלא אותו סבך שממנו עשוי לקום עולם".

בפרגמנטים אחרים ניתן ביטוי למבוכן הקיומי של דפטי אינדיבידואליות לא־נפגשים, גם כאשר הם לכאורה צומחים באותה קרקע (סוגי דת, סוגי שירה).

ואולם הטעם המתוק לגבי קורא בן־ימינו, שהמבוכן קרוב לו קירבה אינטימית, ימצא בפרגמנט שלא קשה לאהוב:

"אלוהים הוא, פשוטו כמשמעו, כל שהוא מקורי ונשגב ביותר, כלומר האינדיבידואל עצמו כפוטנציה הגבוהה ביותר, אך האם אין גם הטבע והעולם בגדר אינדיבידואלים?"